
Događaji - Events

SADAŠNJOST KAO MUZEOLŠKA TEMA ZA BUDUĆNOST

Savjetovanje SMDJ, Bečići 5, 6, 7. listopada 1981.

Tomislav Šola

Muzejski dokumentacioni centar, Zagreb

Moderni muzej rodio se kao dijete ekspanzivnog kapitalizma 19. stoljeća i bio je svakako po većem dijelu svojih ambicija i dostignuća ne samo primjeren vremenu i potrebama koje su ga stvarale nego i doista početak nečega što se tad tek moglo naslućivati »jer za to vrijeme nije bilo ni predviđeno ni u njemu moguće«. Za život je bogati, građanski kapitalizam trebao nacionalni ponos i obrazovanog radnika. U muzeju se posljednja ambicija bilježi kao rođenje ideje o muzeju koji će biti idealno slobodno učilište, neki novi antički hram i forum, neka nova dotad neviđena demokratska institucija otvorena svima i voljna da u svima pobudi interes za znanost i kulturu.

Kako se povijesne mijene nerado događaju preko noći, i kako doista nikad ne postoje novosti nego samo nove mogućnosti da se »novosti« (koначно) dogode, tako je i današnji »novi« muzej kvaliteta koja je nastajala sve od svojih arhetipova daleko u prošlosti. Teško je zaista reći kad je u suvremenom, današnjem muzeju prevladao novi način mišljenja (ako jest) kao što je nemoguće utvrditi datum kad smo ušli u postindustrijsko doba. Industrijsko doba i ono koje ga nasljeđuje, do »custom« i »solid state« tehnologije, postojat će još desetljećima uporedo, a već je dvadesetak godina kako doista paralelno i postoje.

Jedno je, dakle, sigurno: mijena. Osjećajući svu složenost koju jednostavan odgovor može predstavljati i slijedeći neke inicijative i razmišljanja koja na tu temu postoje u svjetskoj muzeološkoj teoriji i praksi, muzeološka sekcija Saveza muzejskih društava pokrenula je inicijativu da se organizira savjetovanje koje bi bar unekoliko rasvijetlilo sadašnju poziciju muzeja u vječitom trojstvu prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Što više organizator je, ispravno naslućujući najbitnije konfliktne točke, naslovio savjetovanje »Sadašnjost kao muzeološka tema za budućnost«. Dakle, interesantnim se pokazalo uspostaviti izravne odnose muzeja i njihove svakodnevne i šteta je što se, u stvari, čitavo savjetovanje nije bavilo upravo najširim verzijom teme, tj. odnosa muzeja prema sadašnjosti. Ovako je spominjanje budućnosti unijelo dozu svečanog opreza pred budućim generacijama i dakako, nužno deaktiviziralo temu.

Ako je istina da su muzeji, rečeno vrlo uopćeno, društvena memorija — a oni to jesu, bit će gotovo izlišno dokazivati ono što nažalost tako

malo muzejskih radnika želi shvatiti, a to je da, ako se mijenja društvo (a mijenja se svakodnevno), onda se i muzeji moraju mijenjati.

Ipak unatoč tim vrlo jasnim i posve običnim činjenicama savjetovanje je već prvim od šest referata zaglibilo u stare tužne dileme o »povijesnim distancama«. Što više, ta prastara manira odnosa prema okolini, a za volju muzejskog rada, dobila je ovdje i epitet »teorija« tako da u integralnoj verziji glasi »teorija povijesne distance«. Ona podrazumijeva da »muzealnosti« predmeta, dakle njihovoj spremnosti za muzejsku zbirku mora, »kao preduvjet«, prethoditi »biološka smrt«. To je, eto, sasvim mračno i otkriva kompleks nekrofilije kojega se suvremeni muzej odavno morao otarasiti.

Kad bismo ozbiljno o ozbiljnom razgovarali bilo bi više nego dovoljno odmahnuti rukom, ali realne okolnosti pokazuju da je ozbiljna razgovora malo i potrebno je ne dozvoliti da se »šega« smjesti pod ozbiljno. Tako i ta »teorija« razvijajući se, postavlja i logična pitanja pa nastoji odgovoriti na stvaran problem: što je to sadašnjost? Koje je to vrijeme, koliko traje, gdje počinje, gdje prestaje...? Ponuđen odgovor gotovo je znanstven: sadašnjost je prosječan ljudski vijek u Evropi, a taj je (zna se i to) 70 godina. Odračuna li se to unatrag po svjetskom kronometru velikih pokolja, eto nas do donje granice sadašnjosti, do prvoga svjetskog rata. Ali, nisu sve sadašnjosti jednake. To nikako! Postoji i tzv. »povijesna suvremenost« (!!) kao u primjeru SSSR-a gdje se ova ima računati od oktobarske revolucije, a valja voditi računa, kako se kaže u referatu, da postoje jedna mjerila koja su nacionalna i druga koja su internacionalna. U vrijeme dok neki mišljaju »globalno selo« i slične intelektualističke konstrukcije!

U referatu se, ne jednom, spominju »pristalice teorije distance«, ali kako ne postoji teorija, ne postoje, vjerojatno, ni neke pristalice, ukoliko se pristalicama ne smatraju oni koji se opiru svemu što traži bolja ili bar drugačija rješenja. No dobro je znati da pristalice postoje i vjerovati da će netko bez pogovora prihvatiti tvrdnju da moramo pričekati izvjestan niz godina, pa onda po ostacima rekonstruirati istine o sebi. Možda bismo čak veći dio stvari morali bez vlastitih uputstava prepustiti arheološkim sklonostima budućih generacija. Argument za to je pronađen i u činjenici da neki arhivi nisu pristupačni ni pola stoljeća (ili više) od događaja koje dokumentiraju. Problem je principijelan i vrlo ozbiljan, bez obzira na šegu koju autor tjera: da li se muzeji opredjeljuju za istinu ili će pričekati sve šanse koje pruža montiranje i proizvodnja rekonstrukcija, (a istinu valja objaviti tek onda kad postane samo jedna od verzija)? To pitanje je to ozbiljnije što će informatička era, koja je u punom zamahu, postavljati dilemu sve više i sve češće. Uostalom »društvo totalne informacije« kojem se približavamo eliminira »montaže« kao preskup i rizičan poduhvat. Muzej se svojim načelnim izborom (koji sad u nekoj mikro-sredini ne mora izgledati ni značajan ni potreban) opredjeljuje za život ili nestajanje. Već danas mnogi vide muzej jedino kao »banku podataka«, dakle doslovno kao »arhiv« pred-

meta o kojima će voditi brigu drugi, čije će vrijednosti i potencijale drugi komunicirati, na kojima će drugi znanstveno raditi, itd.

U spomenutom referatu ispravno se uviđa da je svijet, stvarnost, okolina, dakle sve, u stalnom kretanju i »formiranju« i stoga se zaključuje da, eto, »ne može biti kritičkog procjenjivanja stvarnosti od strane suvremenika«. Tome je jedva potreban komentar. Zanimljivo je kako se referent htio nekim izvatkom po načinu »ipse dixit« opravdati za očitu besmislicu citirajući neko naše značajno pero kazujući da »Efemernost uzima vid večitosti« što, doduše, može stajati u nekom drugom, vjerojatno pjesničkom, kontekstu, ali, što se muzeja tiče, dileme uglavnom nema: vječnost uzima vid efemernosti dovoljno često da nema potrebe da se mučimo iznimkama.

Nesrazmjer između istine i onoga što nudi »teorija distance« toliko je velik da je i samom autoru referata teško bilo ne spomenuti bar neke nizove brzih promjena koje nikako ne trpe odlaganje u vrednovanju i dokumentiranju. Stoga zaključuje, i sam osjećajući nemoć pred argumentima stvarnosti kako je i »pojam distance drugačiji nego što je nekad bio«. U konstrukciji odnosa prema sadašnjosti koju tako silno indikativno nameće taj referat, kustos kao »posrednik između znanosti i javnosti« ima težak zadatak jer se povijesna distanca razbija na »bližu prošlost« i »suvremena zbivanja«, a razlike i granice ostaju »stvar istraživača pod uvjetom da se drži historijske metodologije«. Problema naravno, nema, bar što se tiče referenta, kad je riječ o umjetničkim djelima. Njihova »muzealnost« počinje istog časa kad su završena. No, valjalo bi svakako dublje razmisliti i o tom problemu. Jedino je, kaže se u referatu, teorija distance načinila izuzetak kad je riječ o radničkom pokretu. Tu naime, kao da je sve sagledano, obrađeno i sačuvano. A, zna se da nije. I to baš u primjerima »trivijalija« koje se čine sve važnijima.

Zašto toliko govora o prvom referatu? Zato jer je uz sve dobronamjernosti štetan, jer bi da oživi dileme koje su teret. Kalkulirati današnji rad muzeja s »distancom«, dakle djelovati s namjernom desetljetnom zadržkom da bi »kad se sve slegne« mogli pokušati rekonstruirati istinu po fragmentima, ravno je činu fatalne autosubverzije. U vrijeme kad je prošlost sve što nije sutra — ne postoji suvremenost kao vremenski razmak. To je granica koja poput kazaljke na satu u svakom novom trenu čini novu granicu između prošlosti i budućnosti.

Referat gosta savjetovanja dr Zbyneka Straňskog iz Brna, bio je, u skraćenoj verziji, pročitao. Koliko se iz prijevoda, učinjenog na brzu ruku, dalo shvatiti Straňsky se već poneki put nastojao pozabaviti fundamentalnim pojmovima ne bi li odatle spoznao istinu, ne bi li zaključke učinio posve jasnim. Po njemu je šezdesetogodišnji uspon muzeologije obilježen definicijom muzejskog predmeta, što je u vezi s njegovom osnovnom pretpostavkom da je muzejski predmet upravo polazna i završna točka sve muzeologije. Spomenuo je opterećenje znanstvenošću muzejskih ekspozicija i središnji problem, kojega također ispravno definira, izdvojenost muzejskih predmeta iz realnog konteksta. Shvaćajući da je

muzej u opasnosti da postane artificijelan i sam po sebi poruka, Straňsky se zalaže za stvaranje utilitarne muzeologije. Iako, dakle, muzej vrši monumentaciju, a ne primarnu dokumentaciju, muzeologiju ne možemo podvrgnuti dokumentalistici i informatici jer je njihov pristup ipak drugačiji. Ontološku kategoriju, kaže, čine samo stvari. Osim dekontekstualizacije, Straňsky uviđa da su predmeti također izvađeni iz vlastitih suštava a upravo ti sustavi otkrivaju njihovu prirodu.

Kao jedini među referentima Straňsky spominje suvremenu tehniku kao način zahvaćanja primarnih situacija i govori da je riječ o izravnom iskustvu. Bit će svakako vrlo zanimljivo vidjeti u cijelosti preveden i tiskan njegov referat. Neke su tvrdnje izrečene s prilično neuzdržane smionosti, kao npr. da »ono što se prekine aktom izdvajanja (predmeta iz njihove okoline, op. T. Š.) nije moguće kasnije vezati«. Između ostalog Straňsky predlaže da se tzv. muzejski predmeti dosljedno zovu »muzejskim dokumentima« jer predmet može biti i vitrina koja se u muzeja nalazi.

Možda se ne radi zaista, kako se na prvi pogled čini, o suvišnom sitničarenju, zna li se da su svi termini ipak samo konvencije. U svakom slučaju, Straňsky koji je često ime u svjetskoj muzeološkoj literaturi, došao je zainteresiran da kaže što misli, pa se valja nadati da će vrijedni organizatori uskoro tiskati sve priloge. Osjetivši profesionalnu želju da uživo komunicira s okupljenim kolegama na temu koja mu se, s opravdanjem, činila značajnom dr Straňsky javio se i na kraju za riječ i dao živ, zainteresiran prilog diskusiji. Po dobroj logici obratio se na češkom i šteta je što je upravo najinteresantniji dio njegovoga usmenog priloga promaknuo našem skromnom poznavanju toga jezika.

Kao dobar poznavalac muzeologije i naših muzejskih prilika, dr Bauer započeo je širokom analizom sadašnje situacije u muzejima u svijetu i u nas. Implicitno, iz analize djelovanja muzeja Istoka (s izrazitim »kulturno-prosvjetnim« ambicijama) i muzeja Zapada (»koji su postali domovi kulture i klubovi«) nametnula se tema krize muzeja, ali ponajviše primjenjiva na stanje muzeja u nas gdje ne postoje snažni predlošci uspješnog djelovanja. Za tu krizu dr Bauer okrivio je »totalnu pasivnost« muzeja i zapitao »u kojoj su mjeri muzeji zaista sposobni za zadatke budućnosti«. U ilustraciji tih zaključaka analizirao je pretpostavke muzejskog rada i postojeće stanje (neadekvatan prostor, nedovoljno obrazovan kadar, stagnaciju u stručnom i znanstvenom radu, suprotnosti koje se stvaraju prema društvu itd.). Naglasio je da je jedan od najvećih problema sadašnje situacije nepostojeći ili neadekvatan odnos muzeja prema javnosti. Izjavio je da nisu u krizi zadaci muzeja nego njihovo izvršavanje.

Bilo bi, doduše, moguće isto tako reći da su u krizi i zadaci muzeja ako pod time mislimo da velik broj muzeja tj. muzejskih radnika nije te zadatke obnovio i ažurirao. Ako ne već u općenitim ciljevima, u pojedinostima i metodama ti se novi zadaci vrlo razlikuju od onih jučerašnjih. U razradi postavki iz prednjeg dijela referata, dr A. Bauer navodio

je i analizirao pojedine probleme muzejskog rada spominjući ponovo loš kadar koji pati od neorganiziranosti i koji je nespreman za samoupravno dogovaranje. Spomenuo je pomanjkanje akcionog programa za sustavno sakupljanje, nedovoljnu službu zaštite, »strašno stanje depoa«... Vrlo dinamičan i opsežan, referat je doduše u nekoliko navrata započeo temu »muzeja za sutra«, ustanovio neke važne točke u tom odnosu muzeja prema vlastitoj budućnosti, ali se nije upuštao u definiranje toga muzeja. Proizlazi da je taj muzej ostvariv tako da sadašnji muzej poduzme sve ono što već dovoljno dugo postoji u muzeologiji kao spoznati popis potreba.

Referat Dušana Otaševića otkrio je i u nas da se svijest o *relativnosti* reprezentativne, građanske vrijednosti muzejskog predmeta — širi: naj-reprezentativniji muzejski predmet, najsajjniji i najskuplji ne mora istovremeno biti i najdragocjeniji u muzeološkom smislu. Po njemu se vrijednost očituje na osnovi mjesta i uloge dotičnih predmeta u društvenim procesima, što je prihvaćanje, zapravo, holističkoga, konceptualnog pristupa. U referatu se također govori o »novom senzibilitetu društva za podatke iz sadašnjosti« što također otkriva da je autor pošao od logične činjenice da postoji dijalektička međuovisnost između muzeja i društva. Društvo od muzeja upravo i zahtijeva podatke o sadašnjosti — odgovore na pitanja postavljena za danas. U toj aktivnoj interakciji muzej, kako kaže D. Otašević, postaje i inicijator događanja u suvremenosti. U tom smislu, u referatu se govori o novom senzibilitetu za čovjeka koji je glavni razlog kojem sve u muzejskom radu ima služiti. Sasvim ispravno naslućujući moguće mijene koje nas u budućnosti čekaju, D. Otašević zagovara politiku sakupljanja koja će svjesno biti proširena preko granica koje nam se danas čine logičnim: stav prema materijalu mogao bi se mijenjati i u budućnosti; već se danas mora pružiti što bolja šansa za buduće procese revalorizacije. U referatu je također bilo riječi o »selektivnom faktoru« koji se zasniva na upućenosti u materijal i razini obrađenosti toga materijala. Govoreći o muzejskim institucijama, D. Otašević nije zaboravio spomenuti i alternativne oblike muzejske prakse rekavši da ulogu sakupljača smatra vrlo bitnom jer (svojom aktivnošću) »korigiraju neosjetljivost muzeja« za neke predmete i pojave.

Referat nije odgovorio koji je to krajnji oblik široke sakupljačke politike, koji su to definitivni kriteriji koje je dovoljno primijeniti u praksi pa da ona bude besprijekorna. Ipak, iscrpno je bilo govora o potrebi maksimalnog broja podataka o predmetima, o »najtipičnijem i najilustrativnijem« kao jasnom kriteriju itd. D. Otaševiću se činilo potrebnim da svoj referat završi dijelom u kojem govori o potrebi postupaka »kategorizacije« kako bi se istovrsni predmeti u svim institucijama nalazili pod istom »šifrom«. Time je pokazao koliku važnost pridaje informatičkom zajedništvu muzeja.

Dr Sergej Vrišer iz Maribora svojim je koreferatom na temu obrazovanja muzejskih kadrova dokazao svu nužnost postojanja za muzejsku profesiju. Ukoliko je, podnoseći svoj referat, htio kazati kako je nemo-

guće govoriti o realizaciji ostalih muzejskih zadataka ako kadar nije stručan i dobro organiziran, taknuo je središnje mjesto svih praktičnih razmišljanja o muzejskoj profesiji u nas. Tek utoliko, što, eto, nije malo, njegov koreferat uklapa se u temu savjetovanja o pripremi muzeja za budućnost. Istinitost takvih tvrdnji o potrebi za obrazovanim kadrom i nesrazmjer s činjenicom da u cijeloj zemlji ne postoji istinska prilika za obrazovanje muzejskih kadrova, čime sve ostale teme o napretku struke ostaje neosnovanim želja. A, to nije ugodna spoznaja.

Kako je najozbiljniji problem savjetovanja bio držati se teme, čini se nepotrebnim spominjati referate, koreferate i diskusije koji su, doduše, govorili o stvarnim i tekućim problemima struke, ali na osnovu izbora i uvjerenja autora, a ne dogovora koji je prisutne okupio. Uz vrlo opširne argumente prof. Vranić zagovarao je osnivanje muzeja fizičke kulture u nas, što, kao ideju, nije moguće nego pozdraviti. Čak je i gost iz inozemstva, dr Straňsky, kad je već riječ o idejama, smatrao uputnim skupu sugerirati osnivanje »Jadranskoga muzeja« ili »Muzeja Jadranskoga mora«.

U smislu teme, ipak su dva priloga diskusiji dala zanimljive stavove. Prof. Mato Batorović (Muzej grada Iloka) u praksi pokušava provesti ono što je u nekoliko referata bilo spomenuto: radeći intenzivno na terenu nastojao je s radnim organizacijama materijalne proizvodnje dogovoriti da sav materijal za koji smatraju da bi mogao koristiti ili biti od interesa za muzej — ostavljaju za muzej. U tu svrhu predložio im je posebnu kutiju za odlaganje takvih predmeta. Naravno da je taj napor naišao na zid nerazumijevanja, na građanske (ili uopće neizgrađene) stavove o muzejskom radu: jer, »zna se što u muzej pripada«; koga može zanimati njihova zastarjela ambalaža ili primjerci samoupravnih sporazuma od prije dvadesetak godina?

Marijan Špoljar, iz Muzeja grada Koprivnice, dao je vrlo temperamentan, radikalan, usmeni prilog kakvih je na savjetovanju trebalo biti više. Inzistirajući na važnosti razgovora o sadašnjici (kad je riječ o muzejima), Špoljar je pod sumnju stavio i sam naslov savjetovanja želeći naglasiti kako je za nas bitna sadašnjost — ne budućnost. On je za otvoren, dinamičnu koncepciju muzeja, protiv »distanci« i za afirmiranje života. Muzej treba služiti čovjeku i stoga mu se treba obraćati na način koji omogućava najpotpuniju komunikaciju. Ako to znači i otklon prema »vašarskom« on je mišljenja da je taj otklon potreban. Uostalom, kako su organizatori obećali, taj vrijedni prilog bit će također tiskan.

Kad se već ukazuje prilika za dokazivanje postojanja kritike, pored nužnih pohvala organizatoru, valjalo bi reći da savjetovanje nije realiziralo mogućnosti: ponovo se dogodilo da referati i koreferati nisu unaprijed tiskani, ponovno je dozvoljeno da se tema zaobiđe priložima koji se na nju ne odnose, itd. Ono što bi mogla biti samokritika sektora, a savjetovanje se pokazuje kao dobar povod — predugo je, osim u vrlo skraćenoj verziji: »Sadašnjost kao muzeološka tema za budućnost« tema je vrlo muzeološka, vrlo specifična i zahtijeva stručnjaka.

U vrijeme kad je očito da sektor proživljava višestruku krizu, kad je potrebno osigurati minimalne standarde rada i njihov neometan kontinuitet — svako bavljenje ovom temom izvan užeg kruga vrlo zainteresiranih čini se, ne gubitkom vremena, ali svakako neprioritetnim i vremenu neprimjernim angažmanom. Stoga se odaziv od koji stotinjak muzejskih radnika mora uzeti višestruko indikativnim. U ovom trenu taj je odaziv više pokazatelj potrebe za kontaktima i svijesti da postoje bitni problemi koje valja riješiti, nego stvarnih mogućnosti za njihovo rješanje.

»MUZEJI GALERIJE I ZBIRKE U SR HRVATSKOJ«

Izd. Muzejski dokumentacioni centar,
Zagreb, 1981., str. 124, ilustr.

Durđa Petravić

Muzejski dokumentacioni centar, Zagreb

Kreativno se nositi sa sadašnjicom znači uočavati potrebe i nedostatke sredine i biti vizionar u razmišljanju o mogućnostima za napredak. U tom smislu prokomentirala bih informativni vodič »Muzeji, galerije i zbirke u SR Hrvatskoj«. Nakon 1957. godine kad je izašla publikacija »Muzeji i arhivi u Hrvatskoj«, u izdanju Ureda za informiranje Izvršnog vijeća Sabora NR Hrvatske, ova edicija prva je u nas koja naznačuje promijenjenu ulogu muzeja u našoj kulturi i njenoj difuziji. Formalni, no relevantni podaci o muzejsko-galerijskim ustanovama i zbirkama ispunili su informacijsku prazninu o postojećim muzejsko-galerijskim ustanovama i sadržanoj muzejskoj građi. O čemu nas spomenuta edicija informira? Ponajprije prezentira ukupnost muzejsko-galerijskih ustanova, njihov raspored i vrste. Nadalje, navodi nekoliko osnovnih podataka za svaki muzej, galeriju i zbirku. Budući da su informacije usredištene na muzejski objekt, a to znači postav i muzejski predmet, promjena zahtjevanja smisla morala bi se dogoditi iz odnosa muzejski predmet — prezentacija predmeta — vrijeme i prostor u vizualnim umjetnostima. Muzejsko-galerijska ustanova je zato prostor u kojem sve izloženo teži da izazove promjene u vizualnom razmišljanju, a, laički rečeno, ona je prostor koji inspirira na duhovnu igru. Predočavaju se ona svojstva predmeta od kojih svatko u sebi gradi prisnu vizualnu predodžbu. Zato je potrebno svaki put iznova konkretizirati muzejski predmet u postavu: njegovu upotrebnost i značenje, mijene oblika i značenja predmeta u vremenu i prostoru od njegovog nastanka do danas, jednakosti i sličnosti koje su posljedica utjecaja jednih predmeta na druge i samu fizičku građu predmeta koja je sredstvo za oblikovanje.